

Povinnost mlčenlivosti zdravotnických pracovníků vs. orgány činné v trestním řízení

Autor: Mgr. Radek Polícar

Pracoviště: Masarykův onkologický ústav, Brno

Abstract: An obligation to maintain secrecy is one of the basic professional duties associated with the work of health workers. It's very specific institute of patient privacy, especially necessary because during the provision of health care more than in other areas of human activity information of very intimate sites of human life are gathered by a primary (data collected from the diagnosis and treatment activity) and secondary (data obtained from the patient or his relatives) ways.

However, there are many legally relevant reasons that give rise to legally break this obligation and to tell information obtained in providing health care. Justified reasons are always based on measuring the values behind the duty of confidentiality, and the values behind the need or necessity to break this obligation. A specific area of this conflict of values is disclosure of protected data to criminal law enforcement authorities.

Besides the main reason that allows the health professional to provide requested information to the police, prosecutors and criminal judges, which is the consent of the patient the Czech law knows a number of other reasons, though often very narrowly focused, arising from different legal regulations.

This text does not focus solely on the grounds where the healthcare worker is entitled to communicate information protected by the law, but also points to situations where do not, though one of the institutions of law enforcement requires it. These passages have been formulated based on the author's experience and knowledge by the interaction of medical institutions or medical personnel with criminal law enforcement authorities.

Finally, it is then pointed to the sanctions that threaten health professionals, if they succumb to pressure from criminal law enforcement authorities and communicate the information illegally.

Key words: duty of confidentiality, patient privacy, obligation to maintain secrecy, disclosure of protected data, criminal law

Úvod

Cílem tohoto textu je zmapovat a rozebrat jednotlivé situace, ve kterých na sebe naráží povinnost mlčenlivosti zdravotnických pracovníků a zájem orgánů činných v trestním řízení získat od zdravotnických pracovníků informace v rámci boji proti kriminalitě, popř. jiné důvody k předání informací.

Tuto oblast reguluje řada právních norem vyplývajících z vícero právních předpisů. Díky tomu, že právní úprava relevantní pro nastolené téma je poněkud roztříštěná, je spíše pravidlem než výjimkou, že jak zdravotničtí pracovníci, tak orgány činné v trestním řízení (především ti v první linii, tj. policisté) si nejsou vědomi všech vzájemných práv, oprávnění a povinností a proto dochází k situacím, kdy jednak je pro orgány činné v trestním řízení obtížné dozvědět se, co potřebují, ať z důvodu toho, že zvolí nesprávnou cestu, nebo z důvodu toho, že se zdravotničtí pracovníci neoprávněně brání sdělit jim příslušné informace, jednak zdravotničtí pracovníci sdělí orgánům činným v trestním řízení informace, ačkoli tak učinit nesmí, neboť jim to zakazuje zákon.

Povinnost mlčenlivosti zdravotnických pracovníků

Povinnost mlčenlivosti zdravotnických pracovníků¹ je institut, který je obsahem právní normy vyplývající z § 55 odst. 2 písm. d) zákona o péči o zdraví lidu².

Toto ustanovení říká: *„Každý zdravotnický pracovník je povinen zejména zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, o kterých se dověděl při výkonu svého povolání, s výjimkou případů, kdy skutečnost sděluje se souhlasem ošetřované osoby; povinnost oznamovat určité skutečnosti uložená zdravotnickým pracovníkům zvláštním právním předpisem není tím dotčena.“*³

Lidské zdraví je jednou ze součástí intimní sféry člověka. Rozhodně ne každý je ochoten na setkání vyprávět o svých zdravotních problémech. V případě vztahu pacienta a zdravotnického pracovníka je však třeba, aby pacient sdělil zdravotnickému profesionálovi co možná největší množství informací vztahujících se k subjektivním prožitkům i objektivním skutečnostem, které pozoroval ve sféře svého zdraví, aby lékař či jiný odborník ve zdravotnictví mohli zvolit správné diagnostické či terapeutické metody a jejich prostřednictvím pomoci nemocnému pacientovi či jiné osobě, která potřebuje zdravotní péči (např. těhotné ženě), co nejvíce je možné se přiblížit stavu úplného zdraví.

¹ Někdy se nesprávně hovoří o lékařském tajemství. Povinnost mlčenlivosti, o které se však v tomto textu pojednává, je povinností, kterou musí dodržovat všichni zdravotničtí pracovníci, přičemž lékaři jsou jen jednou, menší skupinou v rámci osob vykonávajících v České republice zdravotnické povolání.

² Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů.

³ Pro úplnost dodávám, že toto ustanovení obsahuje ještě druhou větu, kterou budu rozebírat později v rámci tohoto textu.

V případě, že pacient ví, že zdravotnický pracovník nepoví, co se dozvěděl, nikomu mimo omezený okruh osob (zejm. ostatním členům týmu podílejícího se na poskytování zdravotní péče), bude mnohem více ochoten odhalit nejen své tělo, ale i svou intimní sféru a poskytnout potřebné informace.

Jedním z předpokladů úspěšné realizace léčebné strategie u pacienta je navázání vztahu důvěry mezi zdravotnickým odborníkem a nemocným pacientem, čemuž nepochybně významně přispívá i vědomí, že zdravotník uchová informace o soukromí v tajnosti.

Existence institutu povinnosti mlčenlivosti je konkrétním způsobem uplatnění ústavního principu ochrany soukromí⁴ v rámci odvětví zdravotnictví. Jestliže stát předpokládá, že se zdravotnická zařízení budou nejen dozvídat, ale také formou vedení zdravotnické dokumentace zaznamenávat, shromažďovat a dále zpracovávat osobní údaje o pacientech, stěží mohl zareagovat jinak než nastavit přísná, restriktivní pravidla pro nakládání s těmito údaji a přístup k nim.

Povinnost mlčenlivosti zdravotnických pracovníků tak je jednou ze státem uložených povinností mlčenlivosti, přičemž se jedná o povinnost chránící jedno z významných základních lidských práv garantovaných ústavou.

Obdobný přístup lze vysledovat i na úrovni mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách. Právo pacienta na ochranu soukromí ve vztahu k informacím o jeho zdraví zná konkrétně Úmluva o lidských právech a biomedicině⁵, kterou je Česká republika vázána, a která má mj. aplikační přednost před českými zákony.

V rámci objasnění jednotlivých aspektů povinnosti mlčenlivosti zdravotnických pracovníků je třeba vysvětlit, kdo tuto povinnost má a co je přesně jejím obsahem, tedy jaké informace nesmí být v rámci splnění této povinnosti prozrazeny.

Přestože na počátku jeho účinnosti v roce 1966 a ještě mnoho desítek let na to zákon o péči o zdraví lidu obsahoval odpověď na otázku, kdo jsou zdravotničtí pracovníci, dnes po více než padesáti novelách na tuto otázku již neodpovídá.

Odpověď je tak třeba hledat ve dvou právních předpisech, které byly společně vydány v roce 2004 a které regulují podmínky získání patřičného vzdělání a následného výkonu pracovníků v rámci jednotlivých zdravotnických povolání.

Prvním z nich je zákon č. 95/2004 Sb., o podmínkách získávání a uznávání odborné způsobilosti a specializované způsobilosti k výkonu zdravotnického povolání lékaře, zubního lékaře a farmaceuta, ve

⁴ Viz čl. 7 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, vyhlášené jako součást ústavního pořádku České republiky usnesením předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb.: „*Nedotknutelnost osoby a jejího soukromí je zaručena. Omezena může být jen v případech stanovených zákonem.*“

⁵ Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicině, publikována sdělením Ministerstva zahraničních věcí č. 96/2001 Sb.m.s.

znění pozdějších předpisů. V § 2 písm. b) uvedeného zákona se dočteme, že pro účely tohoto zákona se zdravotnickým pracovníkem rozumí fyzická osoba, která vykonává zdravotnické povolání lékaře, zubního lékaře nebo farmaceuta tak, jak je tento zákon popisuje.

Druhým právním předpisem je zákon č. 96/2004 Sb., o podmínkách získávání a uznávání způsobilosti k výkonu nelékařských zdravotnických povolání a k výkonu činností souvisejících s poskytováním zdravotní péče a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o nelékařských zdravotnických povoláních), ve znění pozdějších předpisů.

Obdobně jako ve výše uvedeném zákoně i zde nalezneme v § 2 písm. b) normu říkající, že pro účely tohoto zákona se zdravotnickým pracovníkem rozumí fyzická osoba, která vykonává zdravotnické povolání podle tohoto zákona.

Výčet jednotlivých zdravotnických povolání, které upravuje tento zákon, je uveden v hlavě druhé. Zdravotnická povolání jsou rozčleněna do celkem tří dílů.

První díl uvádí přehled zdravotnických pracovníků způsobilých k výkonu zdravotnického povolání bez odborného dohledu po získání odborné způsobilosti. Jsou jimi všeobecná sestra, porodní asistentka, ergoterapeut, radiologický asistent, zdravotní laborant, zdravotně-sociální pracovník, optometrista, ortoptista, asistent ochrany a podpory veřejného zdraví, ortotik-protetik, nutriční terapeut, zubní technik, dentální hygienistka, zdravotnický záchranář, farmaceutický asistent, biomedicínský technik, biomedicínský asistent, radiologický technik a adiktolog.

V druhém dílu najdeme zdravotnické pracovníky způsobilé k výkonu zdravotnického povolání bez odborného dohledu po získání odborné a specializované způsobilosti. Sem patří psycholog ve zdravotnictví, klinický psycholog, klinický logoped, zrakový terapeut, fyzioterapeut, radiologický fyzik, odborný pracovník v laboratorních metodách a v přípravě léčivých přípravků, biomedicínský inženýr a odborný pracovník v ochraně a podpoře veřejného zdraví.

Třetí díl pak zahrnuje zdravotnické pracovníky způsobilé k výkonu zdravotnického povolání pod odborným dohledem nebo přímým vedením. V této kategorii jsou zahrnuti zdravotnický asistent, laboratorní asistent, ortoticko-protetický technik, nutriční asistent, asistent zubního technika, dezinfektor, řidič vozidla zdravotnické záchranné služby, ošetřovatel, masér, nevidomý a slabozraký masér, laboratorní pracovník, zubní instrumentářka, řidič dopravy nemocných a raněných, autoptický laborant a sanitář.

Nyní, když jsme si vymezili, kdo jsou osoby, které podle § 55 odst. 2 písm. d) zákona o péči o zdraví lidu mají povinnost mlčenlivosti, bych se ještě rád zastavil u otázky, jaké všechny informace jsou chráněny touto povinností mlčenlivosti.

Z citátu tohoto ustanovení, který jsem uvedl v úvodu článku, vyplývá, že zdravotnický pracovník je povinen mlčet o všech skutečnostech, o kterých se dověděl při výkonu svého povolání.

Opakovaně jsem se setkal v praxi s pokusy ze strany orgánů činných v trestním řízení získat informace, které potřebovaly, pomocí argumentace, že informace, které žádají, typu, kde pacient bydlí, kdy příště přijde na vyšetření, zda, popř. kdy byl hospitalizován, nebo zda-li je schopen výslechu, nejsou žádné informace o diagnóze pacienta, že jim nejde o důvěrné informace o zdravotním stavu pacienta, ale „jen“ o to, o č žádají.

Jak je však na první pohled vidno z citovaného ustanovení zákona o péči o zdraví lidu, ten nečiní předmětem povinnosti mlčenlivosti pouze informace o zdravotním stavu pacienta či o tom, jaká zdravotní péče byla, resp. je pacientovi poskytována, ale zásadně veškeré skutečnosti, které se zdravotnický pracovník od pacienta či o pacientovi, ale také od kohokoliv jiného a o komkoliv jiném (např. rodinní příslušníci pacienta, jiné blízké osoby apod.) dozvěděl při výkonu svého povolání. Do tohoto rozsahu lze nepochybně zahrnout všechny ty informace, které jsem příkladmo uváděl v předchozím odstavci.

Ústavně garantovaná ochrana soukromí je významnou hodnotou naší společnosti. Významný je rozhodně i boj s kriminalitou vedoucí k ochraně jiných ústavně garantovaných práv a svobod – práva na život, zdraví, ochranu vlastnictví apod. Proto české právo také zná cesty, jak je možné, aby se orgány činné v trestním řízení v odůvodněných a svým významem relevantních případech dozvěděly informace potřebné v rámci plnění svých povinností, a to i od zdravotnických pracovníků. Konec konců k tomu směřuje i citované ustanovení § 55 odst. 2 písm. d) zákona o péči o zdraví lidu ve větě za středníkem: „... *povinnost oznamovat určité skutečnosti uložená zdravotnickým pracovníkům zvláštním právním předpisem není (...) dotčena.*“

Zákaz výslechu

Hned v úvodní části tohoto textu je třeba zdůraznit, že na zdravotnické pracovníky nedopadá povinnost svědčit, jak ji zná § 97 trestního řádu⁶, pokud se jedná o informace, které jsou chráněné povinnostmi mlčenlivosti.

Tato výjimka je zakotvena v § 99 odst. 2 trestního řádu, kde se říká: „*Svěddek nesmí být vyslýchán též tehdy, jestliže by svou výpověď porušil státem uloženou nebo uznanou povinnost mlčenlivosti, ledaže byl této povinnosti příslušným orgánem nebo tím, v jehož zájmu tuto povinnost má, zproštěn.*“⁷

Nyní již neexistuje žádný orgán, který by byl oprávněn obecně zprostit zdravotnického pracovníka povinností mlčenlivosti. Právní norma, která se dříve nacházela v § 55 odst. 2 písm. d) zákona o péči o zdraví lidu a která říkala, že zdravotnický pracovník nemusí zachovávat povinnost mlčenlivosti, jestliže

⁶ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

⁷ Podle § 99 odst. 3 trestního řádu se však zákaz výslechu nevztahuje na svědeckou výpověď týkající se trestného činu, stran něhož má svědek oznamovací povinnost podle trestního zákona.

byl této povinnosti zproštěn nadřízeným orgánem v důležitém státním zájmu, byla zrušena zákonem č. 111/2007 Sb. a již dříve byla považována za obsolentní.⁸

Obdobná pravidla zná i zákon o státním zastupitelství.⁹ Nejprve v prvním odstavci § 15 přikazuje každému dostavit se na výzvu ke státnímu zastupitelství a podat zde potřebné vysvětlení. Ve druhém odstavci však zakotvuje výjimku, když uvádí, že vysvětlení nelze požadovat o okolnostech týkajících se utajovaných informací chráněných zvláštním právním předpisem od toho, kdo je povinen je zachovat v tajnosti, nebo od toho, kdo by vysvětlením porušil jinou zákonem uloženou nebo uznanou povinnost mlčenlivosti, ledaže byl těchto povinností zproštěn tím, kdo je k tomu podle zvláštního právního předpisu oprávněn.

Možnost zproštění povinnosti mlčenlivosti tím, v jehož zájmu tuto povinnost zdravotnický pracovník má, je tématem následujícího textu.

Souhlas pacienta

První cestou, díky níž se orgány činné v trestním řízení mohou od zdravotnických pracovníků dozvědět informace, které jsou předmětem jejich povinnosti mlčenlivosti, je souhlas pacienta.

Důvěrné informace o pacientovi, které se zdravotnický pracovník dozvěděl, a o kterých vzhledem k zákonem dané povinnosti nesmí zpravidla mluvit, může nepochybně sdělit tehdy, dá-li mu k tomu souhlas samotný pacient. Jak jsem již uvedl, povinnost mlčenlivosti je nástrojem ochrany pacientova soukromí, avšak pacient může rozhodnout o tom, jak moc chce své soukromí chránit. Nikdo nemůže pacientovi bránit, aby informace spadající do jeho intimní sféry sdělil komukoli, a stejně tak může pacient rozhodnout, aby ten, kdo jinak tyto informace stráží, propustil ven ze své ochrany některé či všechny z těchto informací.

Lze si představit mnoho situací, kdy pacient bude ochoten souhlasit s tím, aby zdravotnický pracovník sdělil orgánům činným v trestním řízení informace, které požadují. Bude se jednat například o situaci pacienta, který je obětí trestného činu, a proto informace o jeho zranění přispějí k odsouzení pachatele, který mu způsobil ublížení na zdraví, a stejně tak budou potřebné k získání náhrady škody, o kterou bude usilovat v adhezním řízení. Jinou situací může být případ pachatele trestného činu, který se bude pomocí informací o svém zdravotním stavu vyhýbat například vyšetřování trestného činu, který spáchal, či nástupu k výkonu trestu odnětí svobody.

Zákon o péči o zdraví lidu obsahuje hned dvě ustanovení, která lze pro tento případ použít. Základním a obecným je část citovaného § 55 odst. 2 písm. d), kde se po formulaci o povinnosti zdravotnických pracovníků zachovávat mlčenlivost praví, že výjimkou z této povinnosti jsou případy, kdy zdravotnický pracovník jinak chráněnou „skutečnost sděluje se souhlasem ošetřované osoby“.

⁸ Ke stejnému závěru dospěl i Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 18. prosince 2006, sp. zn. I. ÚS 321/06.

⁹ Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů.

K realizaci tohoto ustanovení je podstatné dodat, že zákon nestanoví žádnou formu, ani přesné náležitosti takového souhlasu.

Pacient tak souhlas může dát všemi možnými formami, tj. ústně, písemně i konkludentně. Vzhledem k tomu, že sdělení informací chráněných povinností mlčenlivosti v jiných případech, než právní předpisy umožňují, by bylo porušením zákonem, budou zdravotničtí pracovníci hodlající v případném sporu ustát důkazní břemeno, že se nedopustili prohřešku proti zákonu, nepochybně preferovat písemnou formu. V případě souhlasu ve formě ústní či konkludentní¹⁰ bude nepochybně třeba, aby o tom, že pacient dal souhlas, učinili příslušný zápis do zdravotnické dokumentace.

Pokud se jedná o obsahovou stránku, ze souhlasu, ať již je v jakékoli formě, by mělo jasně vyplývat, kdo jej dává, vůči komu jej dává a v jakém rozsahu jej dává.

Dává-li pacient souhlas zdravotnickému pracovníkovi v rámci přímého kontaktu, je jednoduché, aby pacient prokázal svoji totožnost, pokud jej zdravotnický pracovník nezná. V případě písemného souhlasu bez přímého kontaktu se nelze divit, bude-li zdravotnický pracovník vyžadovat, aby podpis pod souhlasem byl úředně ověřen. Jestliže však souhlas pacienta vyplývá z dokumentu, kterým orgán činný v trestním řízení požaduje příslušné informace od zdravotnického pracovníka, nemám za to, že je třeba, aby zdravotnický pracovník vyžadoval více, přičemž mám za to, že postačuje pouhá informace o souhlasu pacienta a jeho rozsahu.

Ze souhlasu musí vyplývat, že jej pacient dává vůči zdravotnickému pracovníkovi, od kterého jsou na základě tohoto souhlasu informace orgány činnými v trestním řízení vyžadovány. Může tak učinit jednak tím, že jmenuje tohoto konkrétního zdravotnického pracovníka, může tak učinit i tím, že jmenuje zdravotnické zařízení, kde tento zdravotnický pracovník působí, může tak učinit i jinou formou – například tím, že souhlas dá vůči všem zdravotnickým pracovníkům, kteří mu poskytovali zdravotní péči.

Důležitý je i rozsah poskytnutého souhlasu. Pacient může dát souhlas v plném rozsahu, tj. že souhlasí, aby zdravotnický pracovník sdělil veškeré informace, na které bude dotazován a které se dozvěděl v souvislosti s poskytováním zdravotní péče tomuto pacientovi a které vypovídají o tomto pacientovi. Stejně tak může pacient svůj souhlas dát jen omezeně, např. pokud se jedná o informace vztahující se ke zranění, které pacient utrpěl v důsledku ublížení na zdraví jinou osobou, a k následně léčbě tohoto zranění.

Dát souhlas zdravotnickému pracovníkovi, aby sdělil informace jinak chráněné povinností mlčenlivostí, je právem pacienta, nikoli jeho povinností, a může se tedy rozhodnout, jak chce, jak s tímto právem naloží.

¹⁰ Lze si představit například situaci, kdy pacient dává souhlas zdravotnickému pracovníkovi tak, že na jeho dotaz, zda-li smí přítomnému policistovi sdělit informace, které žádá, kývne hlavou.

V úvodu pojednání o souhlasu pacienta jsem zmínil, že v zákoně o péči o zdraví lidu existují dvě ustanovení, která lze použít. Tím druhým je ustanovení § 67b odst. 12 písm. d). Zde se říká, že „[p]acient má právo určit osobu, která může být informována o jeho zdravotním stavu“. Následně se v témže ustanovení toto právo doplňuje také o právo pacienta, aby při určení osoby, která může být informována o jeho zdravotním stavu také určil, zda této osobě náleží právo v přítomnosti zdravotnického pracovníka nahlížet do zdravotnické dokumentace vedené o tomto pacientovi či jiných zápisů vztahujících se k jeho zdravotnímu stavu, a dále aby určil, zda této osobě náleží právo na pořízení výpisů, opisů nebo kopií těchto dokumentů.

Nejedná se dle mého názoru o konkurenční ustanovení vůči § 55 odst. 2 písm. d). Vzhledem k tomu, že tyto právní normy vnesla do zákona o péči o zdraví lidu novela provedená zákonem č. 111/2007 Sb., jejímž smyslem bylo precizovat, popř. rozšířit práva pacienta a jeho blízkých k informacím o jeho zdravotním stavu a poskytované zdravotní péči, mám za to, že se jedná pouze o pokus srozumitelněji a konkrétněji zejména vůči pacientovi a jemu blízkým zdůraznit to, co již dříve vyplývalo z jiných ustanovení včetně zmiňovaného § 55 odst. 2 písm. d).

Zákon o péči o zdraví lidu po citované novele zákonem č. 111/2007 Sb. obsahuje také ustanovení § 67bb odst. 4 písm. b), podle kterého zajišťuje zdravotnické zařízení pořízení výpisů, opisů nebo kopií zdravotnické dokumentace nebo jiných zápisů vztahujících se k zdravotnímu stavu pacienta ve lhůtě do třiceti dnů od obdržení žádosti oprávněné osoby, mj. osoby, kterou pacient určil na základě § 67b odst. 12 písm. d) zákona o péči o zdraví lidu. Je třeba zdůraznit, že uvedená lhůta je, jak již bylo uvedeno, lhůtou pro pořízení oněch výpisů, opisů či kopií, nikoli lhůtou pro jejich odeslání, natož doručení žadateli. Zákon o péči o zdraví lidu totiž povinnost odeslat žadateli pořízené výpisy, opisy, resp. kopie zdravotnické dokumentace nebo jiných zápisů vztahujících se k zdravotnímu stavu pacienta vůbec nezná.

Možnosti po smrti pacienta

Souhlas pacienta přirozeně nelze získat, jestliže pacient zemře. Pokud se však orgány činné v trestním řízení potřebují dostat k informacím, které jsou předmětem ochrany ve formě povinnosti mlčenlivosti zdravotnických pracovníků, mohou využít k tomu například pacientovy blízké. Jistě si lze představit situaci, kdy pacient se stane obětí trestného činu a jeho blízcí tedy budou ochotni napomoci vyšetřování tohoto trestného činu tím, že usnadní přístup k potřebným informacím.

Jsou to zpravidla blízcí pacienta, které pacient určuje v souladu s § 67b odst. 12 písm. d) zákona o péči o zdraví lidu jako ty, kterým jsou zdravotničtí pracovníci oprávněni sdělit informace o zdravotním stavu pacienta a zdravotní péči mu poskytované. Mnohdy jim udělují i právo na nahlížení do zdravotnické dokumentace, stejně jako právo na to nechat si pořídit výpisy, opisy, resp. kopie zdravotnické dokumentace.

Nicméně i v případě, že by tak pacient za svého života neučinil, mají osoby blízké zemřelému pacientovi podle § 67ba odst. 3 zákona o péči o zdraví lidu právo na informace o zdravotním stavu zesnulého pacienta, příčinách jeho úmrtí a výsledku pitvy, byla-li provedena, právo v přítomnosti zdravotnického pracovníka nahlížet do zdravotnické dokumentace nebo do jiných zápisů vztahujících se ke zdravotnímu stavu pacienta a také právo na pořízení výpisů, opisů nebo kopií těchto dokumentů.

Tato práva by však blízcí zemřelému neměli, kdyby pacient za svého života vyslovil zákaz poskytování informací o svém zdravotním stavu.¹¹

V případě, že zesnulý pacient byl osobou s omezenou způsobilostí k právním úkonům v rozsahu neumožňujícím uplatnit právo podle § 67b odst. 12 písm. d) zákona o péči o zdraví lidu nebo osobou zbavenou způsobilosti k právním úkonům nebo nezletilou osobou, má výše uvedená práva jeho zákonný zástupce, popřípadě osoba určená tímto zákonným zástupcem.

Žádost se souhlasem soudce

Pokud se orgánům činným v trestním řízení nepodaří získat souhlas pacienta, aby na jeho základě mohli získat od zdravotnického pracovníka potřebné informace, nabízí se další obecný nástroj, jak téhož cíle dosáhnout. Je jím ustanovení § 8 trestního řádu.

Obvyklou chybou orgánů činných v trestním řízení, se kterou se v praxi setkávám, je neuvědomění si specifika činnosti zdravotnických pracovníků a s tím související povinnosti mlčenlivosti, a v rámci určité rutiny vyžadování informací chráněných touto povinností mlčenlivosti na základě prvního odstavce zmiňovaného § 8 trestního řádu.

Správně je totiž třeba použít při vyžadování informací chráněných povinností mlčenlivosti zdravotnických pracovníků § 8 odst. 5 trestního řádu.

Tento pohled na věc zastávají odborníci na zdravotnické právo již delší čas. Prosazení tohoto názoru snad již k obecné akceptaci však přispělo až rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 18. prosince 2006, sp. zn. I. ÚS 321/06.

Citované ustanovení § 8 odst. 5 trestního řádu zní: „*Nestanoví-li zvláštní zákon podmínky, za nichž lze pro účely trestního řízení sdělovat informace, které jsou podle takového zákona utajovány, nebo na něž se vztahuje povinnost mlčenlivosti, lze tyto informace pro trestní řízení vyžadovat po předchozím souhlasu soudce. Tím není dotčena povinnost mlčenlivosti advokáta podle zákona o advokacii.*“

Nehodlám v rámci tohoto textu podrobně rozebírat uvedené rozhodnutí Ústavního soudu. Plně se s ním ztotožňuji a ti, kdo si jej chtějí blíže prostudovat, tak mohou snadno učinit.¹² Na tomto místě

¹¹ Viz § 67ba odst. 4 zákona o péči o zdraví lidu.

¹² V knižní podobě ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu: nález č. 229 ve svazku č. 43, na str. 595 an., v elektronické podobě v systému NALUS na www.nalus.usoud.cz.

bych chtěl pouze konstatovat, že v případě informací chráněných povinností mlčenlivosti zdravotnických pracovníků se jedná o informace na něž se vztahuje zákonem daná povinnost mlčenlivosti a zákon o péči o zdraví lidu nemá žádné ustanovení, které by konkrétně ve vztahu k trestnímu řízení obsahovalo podmínky, za nichž lze sdělovat chráněné informace.

Vzhledem k tomu je celkem jednoduché ztotožnit se s jednou z právních vět, které Ústavní soud z tohoto svého rozhodnutí vypreparoval a která zní: „*Ve vztahu k mlčenlivosti založené § 55 odst. 2 písm. d) zákona o péči o zdraví lidu je nutné informace pro trestní řízení vyžadovat postupem podle § 8 odst. 5 trestního řádu.*“

Nemají-li tedy orgány činné v trestním řízení k dispozici souhlas pacienta, mohou účinně žádat zdravotnické pracovníky o informace, které jsou předmětem povinnosti mlčenlivosti, na základě předchozího souhlasu soudce. Bude-li žádat soudce sám, má mu být vyhověno bez dalšího.

Obhajoba zdravotnického pracovníka

V předchozím textu jsem zmínil novelu č. 111/2007 Sb., která s účinností od 15. května 2007 změnila zákon o péči o zdraví lidu. Tato novela také explicitně umožnila zdravotnickým pracovníkům výjimečně nedodržet jejich povinnost mlčenlivosti v případech, je-li nezbytné uvést určité informace chráněné povinností mlčenlivosti v rámci obhajoby v trestním řízení.

Tato výjimka je uvedena ve druhé větě ustanovení § 55 odst. 2 písm. d) zákona o péči o zdraví lidu.¹³

Nejedná se o povinnost zdravotnických pracovníků sdělit informace jinak chráněné jejich zákonnou povinností mlčenlivosti orgánům činným v trestním řízení. Jedná se o právo zdravotnického pracovníka použít tyto chráněné informace v rozsahu nezbytném pro jeho vlastní obhajobu v trestním řízení.

Povinnost překazit trestný čin

Povinnost každého překazit určité trestné činy je důsledkem právní normy obsažené v definici skutkové podstaty trestného činu Nepřekazení trestného činu podle § 367 trestního zákoníku¹⁴.

Jak uvádí třetí odstavec zmíněného § 367 překazit trestný čin lze i jeho včasným oznámením státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu.

¹³ Plný text druhé věty § 55 odst. 2 písm. d) zákona o péči o zdraví lidu zní: „*Povinností mlčenlivosti není zdravotnický pracovník vázán v rozsahu nezbytném pro obhajobu v trestním řízení a pro řízení před soudem nebo jiným orgánem, je-li předmětem řízení spor mezi ním, popřípadě jeho zaměstnavatelem a pacientem, nebo jinou osobou uplatňující práva na náhradu škody nebo na ochranu osobnosti v souvislosti s poskytováním zdravotní péče.*“

¹⁴ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Tato povinnost se vztahuje i na zdravotnické pracovníky a je jim tak dovoleno, resp. přikázáno, aby porušili povinnost mlčenlivosti, bude-li třeba sdělit chráněné informace za účelem překažení trestného činu.

Ze skutkových podstat, které obsahuje § 367 odst. 1 trestního zákoníku, se k povinnosti překazit trestný čin zdravotnickým pracovníkem vztahují všechny zde vyjmenované skutkové podstaty. Mezi ty, u kterých existuje větší pravděpodobnost, že se s nimi v praxi může zdravotnický pracovník setkat, pak lze řadit tyto trestné činy:

- vražda (§ 140),
- zabití (§ 141),
- těžké ublížení na zdraví (§ 145),
- mučení a jiné nelidské a kruté zacházení (§ 149),
- nedovolené přerušování těhotenství bez souhlasu těhotné ženy (§ 159),
- neoprávněné odebrání tkání a orgánů (§ 164),
- neoprávněné nakládání s osobními údaji podle § 180 odst. 4,
- pohlavní zneužití (§ 187),
- týrání svěřené osoby (§ 198),
- obecné ohrožení (§ 272),
- nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy (§ 283),
- podplacení (§ 332).

Povinnost oznámit trestný čin

Trestní zákoník zná vedle povinnosti překazit trestný čin také povinnost oznámit trestný čin. Tato povinnost vyplývá z ustanovení § 368 tohoto zákona, které definuje skutkovou podstatu trestného činu Neoznámení trestného činu.

Podle třetího odstavce tohoto ustanovení nemají oznamovací povinnost advokáti a jejich zaměstnanci, pokud se dozví o spáchání trestného činu v souvislosti s výkonem advokacie nebo právní praxe. Stejně tak oznamovací povinnost nemají duchovní registrované církve nebo náboženské společnosti s oprávněním k výkonu zvláštních práv, dozví-li se o spáchání trestného činu v souvislosti s výkonem zpovědního tajemství nebo v souvislosti s výkonem práva obdobného zpovědnímu tajemství.

Pro úplnost ještě dodám, že § 99 odst. 3 trestního řádu pojednávající o zákazu výslechu (o tomto paragrafu jsem se zmínil již výše) speciálně uvádí, že zákaz výslechu se nevztahuje na svědeckou výpověď týkající se trestného činu, stran něhož má svědek oznamovací povinnost podle trestního zákona.

Zdravotničtí pracovníci tedy žádnou výjimku nemají a jsou tak povinni oznámit bez odkladu státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu informaci, kterou se hodnověrným způsobem dozvěděli, o tom, že někdo spáchal některý z trestných činů uvedených v § 368 odst. 1 trestního zákoníku, a to i když tím poruší svoji povinnost mlčenlivosti.

Výčet skutkových podstat trestných činů uvedených v § 368 odst. 1 trestního zákoníku je kratší a je tak v něm i méně skutkových podstat, u kterých mám za to, že je pravděpodobnější, že se s nimi zdravotničtí pracovníci mohou v praxi setkat. Jedná se o tyto trestné činy:

- vražda (§ 140),
- těžké ublížení na zdraví (§ 145),
- mučení a jiné nelidské a kruté zacházení (§ 149),
- týrání svěřené osoby (§ 198),
- obecné ohrožení (§ 272),
- podplacení (§ 332).

Povinnost k vydání věci, odnětí věci

V praxi občas dochází k nedorozuměním mezi orgány činnými v trestním řízení a zdravotnickými zařízeními, pokud se jedná o vydání či odnětí zdravotnické dokumentace. Nejprve je třeba se krátce věnovat tomu, co to je zdravotnická dokumentace.

Vydeme-li z § 67b zákona o péči o zdraví lidu a vezmeme-li v úvahu též definiční § 2 písm. d) zákona o archivnictví a spisové službě¹⁵, dospějeme k závěru, že zdravotnická dokumentace je souborem zaznamenaných informací, které obsahují osobní údaje pacienta v rozsahu nezbytném pro identifikaci pacienta a zjištění anamnézy, stejně jako informace o onemocnění pacienta, o průběhu a výsledku vyšetření, léčení a o dalších významných okolnostech souvisejících se zdravotním stavem pacienta a s postupem při poskytování zdravotní péče. Zaznamenané informace mohou mít povahu písemnou, obrazovou, zvukovou nebo jakoukoli jinou myslitelnou. Vyskytují se v podobě analogové či digitální, na tomu odpovídajících nosičích.¹⁶

Z pohledu zdravotnických zařízení je tedy jimi vedenou zdravotnickou dokumentací každá zaznamenaná informace uvedeného typu, která se nachází na některém z nosičů dat ve vlastnictví či držbě příslušného zdravotnického zařízení.

Nyní pojďme k samotné problematice vydání či odnětí věci. § 78 trestního řádu stanoví každému, kdo má u sebe věc důležitou pro trestní řízení, povinnost na vyzvání předložit soudu, státnímu zástupci či

¹⁵ Zákon č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších zákonů.

¹⁶ Blíže k této otázce viz *Polícar, R. Zdravotnická dokumentace v praxi*. Praha : Grada Publishing, 2010, s. 16 an. s přihlédnutím ke znění zákona o archivnictví a spisové službě po novelizaci zákonem č. 190/2009 Sb. s účinností od 1. července 2009.

policejnímu orgánu tuto věc. Tato povinnost se však nevztahuje na listinu, jejíž obsah se týká okolnosti, o které platí zákaz výslechu, ledaže došlo ke zproštění povinnosti zachovat věc v tajnosti nebo ke zproštění povinnosti mlčenlivosti.

Zopakují, že podle druhého odstavce § 99 trestního řádu nesmí být svědek vyslýchán, jestliže by svou výpověď porušil státem uloženou povinností mlčenlivosti, ledaže byl této povinnosti příslušným orgánem nebo tím, v jehož zájmu tuto povinnost má, zproštěn. Jednou ze státem uložených povinností mlčenlivosti je i povinnost mlčenlivosti zdravotnických pracovníků podle § 55 odst. 2 písm. d) zákona o péči o zdraví lidu.

Vzhledem k tomuto platí závěr, že nebyl-li zdravotnický pracovník zbaven povinností mlčenlivosti, není oprávněn vydat orgánům činným v trestním řízení nosiče obsahující zdravotnickou dokumentaci. Je v daném případě možno zdravotnickou dokumentaci odejmout? Mám za to, že nikoli. Podle § 79 odst. 1 trestního řádu, pokud nebude věc důležitá pro trestní řízení na vyzvání vydána tím, kdo ji má u sebe, může mu být na příkaz předsedy senátu a v přípravném řízení na příkaz státního zástupce nebo policejního orgánu odňata. Policejní orgán potřebuje k vydání takového příkazu předchodzí souhlas státního zástupce.

Možnost odnětí věci se však nevztahuje na listiny uvedené v druhém odstavci § 78 trestního řádu. § 79 trestního řádu je totiž exekucním nástrojem použitelným v případě nesplnění ediční povinnosti podle § 78 trestního řádu. Jestliže však některá věc nemůže být předmětem ediční povinnosti, nemůže být tedy ani předmět nuceného odnětí podle § 79 trestního řádu.

Souladně s tímto závěrem Šámal v komentáři k § 79 odst. 1 trestního řádu uvádí, že jedním z předpokladů pro odnětí věci je skutečnost, že „*nejde o listinu, jejíž obsah se týká okolnosti, o které platí zákaz výslechu (srov. § 78 odst. 2...)*“.¹⁷

Shodně uvádí Pipek v učebnici trestního práva procesního mezi předpoklady k odnětí věci též to, že „*nejde o listinu, na jejíž obsah se vztahuje zákaz výslechu (§ 78 odst. 2)*“.¹⁸

Také Růžička se Zezulovou uvádějí, že se zpravidla dovozuje, „*že dosah úpravy v § 78 odst. 2 tr. ř. je širší a dopadá i na případy odnětí věci (§ 79 tr. ř.), domovní a osobní prohlídky a prohlídky jiných prostor (§ 82 a násl. tr. ř.), popř. zajištění věci při ohledání (ohledání místa činu)*“.¹⁹

Nedošlo-li tedy ke zproštění povinností mlčenlivosti (pacientem podle zákona o péči o zdraví lidu nebo v důsledku souhlasu soudce podle § 8 odst. 5 trestního řádu), platí, že zdravotnické zařízení není nejen oprávněno vydat zdravotnickou dokumentaci podle § 78 trestního řádu, ale ani orgány činné v trestním řízení ji nejsou oprávněny odejmout podle § 79 trestního řádu.

¹⁷ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 5. vydání. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 594.

¹⁸ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 338.

¹⁹ Růžička, M., Zezulová, J. Povinná mlčenlivost ve zdravotnictví a možnosti jejího prolomení v trestním (přípravném) řízení. Státní zastupitelství, 2008, č. 1, s. 6 an., poznámka č. 4.

Byť trestní řád hovoří výslovně o listině, mám za to, že stejně tak by mělo být přístupováno i ke všem ostatním nosičům, na kterých jsou zaznamenány informace. Jinak by nebyl naplněn účel existence ustanovení § 78 odst. 2 trestního řádu.

Již v úvodu této části jsem se záměrně zmínil o tom, že zdravotnická dokumentace může být vedena v podobě jak listinné, tak elektronické, resp. digitální. Zdravotnická zařízení dnes již hojně využívají různé informační systémy, tj. softwary k vedení zdravotnické dokumentace.

Stejný přístup jako k listinám by tak měl být zachován zejména k nosičům typu vnitřní paměti počítačů (ROM, RAM) nebo jejich vnější paměti (pevné disky, diskety, CD, DVD, blue-ray disky, flash disky, záznamové karty, magnetické pásky).

Byť mám za to, že výkladový argument vycházející z účelu právní úpravy je zde silnější než setrvávání u čistě jazykové interpretace, rozhodně by bylo dobré do budoucna změnit formulaci § 78 odst. 2 trestního řádu tak, aby nadále nepřetrvával rozpor mezi gramatickým a teleologickým výkladem.

Soudní znalci v oboru zdravotnictví

Další cestou, jak se mohou orgány činné v trestním řízení dostat k informacím, které jsou předmětem ochranných opatření v podobě institutu povinnosti mlčenlivosti zdravotnických pracovníků, jsou soudní znalci v oboru zdravotnictví.

§ 105 trestního řádu umožňuje orgánům činným v trestním řízení tzv. přibrat znalce, je-li třeba odborných znalostí k objasnění skutečnosti důležité pro trestní řízení a pro složitost posuzované otázky není postačující postup spočívající ve vyžádání si odborného vyjádření.

Podle § 67b odst. 10 písm. d) zákona o péči o zdraví lidu jsou soudní znalci v oboru zdravotnictví oprávněni nahlížet do zdravotnické dokumentace, a to v rozsahu nezbytném pro vypracování znaleckého posudku zadaného orgány činnými v trestním řízení.

Vedle toho mají též právo na pořízení výpisů, opisů nebo kopií zdravotnické dokumentace v rozsahu nezbytně nutném pro potřeby splnění konkrétního úkolu. Toto pořízení jim musí zdravotnické zařízení zajistit ve lhůtě do deseti dnů ode dne obdržení žádosti.

V této souvislosti lze též upozornit, že ustanovení § 107 odst. 2 trestního řádu o tom, že znalec přibraný k podání znaleckého posudku o příčině smrti nebo o zdravotním stavu zemřelé osoby je oprávněn vyžadovat zdravotnickou dokumentaci týkající se takové osoby, je plně ve shodě s tím, co umožňuje citovaný § 67b odst. 10 zákona o péči o zdraví lidu.

Soudní znalci plní roli odborných posuzovatelů a nejsou v postavení například ošetřujících lékařů ve vztahu k lidem, o jejichž zdravotním stavu, resp. o zdravotní péči jim poskytované, činí závěry.

Jejich úkolem je interpretovat skutečnosti, které se dozví, zpravidla ze zdravotnické dokumentace, ve světle svých odborných znalostí. Závěry, které na základě svého odborného posouzení z předložených

informací učiní, tedy mohou sdělit orgánům činným v trestním řízení, které je o to požádali, neboť v tomto nejsou vázáni povinností mlčenlivosti.

Prohlídka těla a jiné podobné úkony

§ 114 trestního řádu upravuje různé úkony spojené s lidským tělem v rámci provádění důkazních prostředků, kterým se souhrnně říká ohledání. Při těchto úkonech se také počítá s účastí zdravotnických pracovníků, od kterých se následně zpravidla očekává určitá zpráva o jejich zjištění. Na první pohled by se mohlo zdát, že i zde se jedná o předmět povinnosti mlčenlivosti, nicméně není tomu tak.

V případě, že se zdravotnický pracovník podílí díky svým odborným znalostem na úkonech předpokládaných v § 114 trestního řádku, nejedná se o poskytování zdravotní péče tedy činnost, pro jejíž řádný průběh je třeba navázání a udržení důvěrného vztahu mezi zdravotnickým pracovníkem a pacientem. V tomto případě však zdravotnický pracovník provádí úkony v trestním řízení a osoba, u které je provádí, není vůči němu v pozici pacienta.

Zdravotnický pracovník tak není vázán povinností mlčenlivosti, pokud se jedná o informace, které se dozvěděl při provádění takovýchto úkonů v rámci trestního řízení, a je oprávněn bez rizika negativních právních následků sdělit tyto informace příslušným orgánům činným v trestním řízení.

Pro úplnost dodejme, o jaké úkony v trestním řízení se může jednat. Na prvním místě je to prohlídka, jíž je povinen se podrobit každý, je-li nezbytně třeba zjistit, zda jsou na jeho těle stopy nebo následky trestného činu.

Druhým možným úkonem je odběr krve a následně její rozbor. Třetím předpokládaným úkonem pak je odběr jiného biologického materiálu, který není spojen se zásahem do tělesné integrity osoby, jíž se takový úkon týká, a jeho následná analýza.

Úmrtí způsobené trestným činem nebo sebevraždou

Další případy prolomení povinnosti mlčenlivosti zdravotnických pracovníků ve smyslu oprávnění předat určité důvěrné informace orgánům činným v trestním řízení lze nalézt ve vyhlášce č. 19/1988 Sb., o postupu při úmrtí a pohřebnictví, ve znění pozdějších předpisů.

Podle § 3 odst. 3 této vyhlášky má lékař, který provádí prohlídku zemřelého, povinnost v případě podezření, že úmrtí bylo způsobeno trestným činem nebo sebevraždou, oznámit tuto skutečnost ihned policejnímu orgánu.

Stejnou oznamovací povinnost má lékař i v případě prohlídky zemřelého, který byl vyložen z dopravního prostředku nebo zemřelého neznámé totožnosti, a to bez souvislosti s podezřením, že úmrtí bylo způsobeno trestným činem nebo sebevraždou.

Obdobnou povinnost má i lékař provádějící pitvu. Nyní mám na mysli pitvu, která se provádí nikoli cíleně z důvodu, že existuje podezření, že úmrtí bylo způsobeno trestným činem. Patologové běžně provádí pitvy k určení základní nemoci, komplikací, příčiny úmrtí a ověření diagnózy a léčebného postupu u osob zemřelých ve zdravotnických zařízeních, ke zjištění příčin úmrtí a objasnění dalších ze zdravotního hlediska závažných okolností a mechanismu úmrtí u osob zemřelých náhlým, neočekávaným nebo násilným úmrtím včetně sebevraždy či pro vědeckovýzkumné a výukové účely. Jestliže lékař při provádění takovéto pitvy dospěje k podezření, že úmrtí bylo způsobeno trestným činem, má podle § 6 odst. 4 uvedené vyhlášky povinnost pitvu přerušit a své podezření neprodleně oznámit policejnému orgánu s návrhem na nařízení pitvy orgánem činným v trestním řízení tam, kde pitva byla započata.

Prohlídka a pitva mrtvoly

V návaznosti na oznámení prohlízejícího či pitvajícího lékaře o podezření na spáchání trestného činu, byť nejen v návaznosti na takové oznámení, ale prostě vždy, když vznikne podezření, že smrt člověka byla způsobena trestným činem, přikazuje § 115 trestního řádu, že v takovém případě musí být mrtvola prohlédnuta a pitvána.

Podle § 105 odst. 4 trestního řádu je třeba pro tento úkol vždy přibrat dva znalce. Je zde též jedno omezení spočívající v tom, že k prohlídce a pitvě mrtvoly nesmí být přibrán jako znalec ten lékař, který zemřelého ošetřoval pro nemoc, která smrti bezprostředně předcházela.

Úkolem znalců provádějících ohledání zemřelého a pitvu bývá nejčastěji popis příčiny úmrtí a určení mechanismu vzniku jednotlivých zranění, možnosti záchrany jeho života v případě včasné odborné pomoci atd.²⁰

Pokud se jedná o otázku, zda informace, které se pověřením znalci dozví při provádění prohlídky či pitvy mrtvoly, jsou předmětem jejich povinnosti mlčenlivosti, lze odpovědět, že nikoli s odkazem na argumentaci učiněnou v části věnované prohlídce těla a jiným podobným úkonům.

Vyšetření duševního stavu obviněného nebo svědka

Trestní řád v § 116 připouští, je-li to třeba, aby byl vyšetřen duševní stav obviněného. Za tím účelem by měl být přibrán znalec z oboru psychiatrie. Obviněného lze vyšetřovat ambulantně či při splnění zákonných předpokladů i formou pozorování v ústavní péči ve zdravotnickém zařízení, popř. ve zvláštním oddělení nápravného zařízení, je-li obviněný ve vazbě.

Speciální podmínky pro vyšetření duševního stavu mladistvého stanovuje § 58 zákona o soudnictví ve věcech mládeže.²¹

²⁰ Císařová, D., Fenyk, J., Grívna, T. a kol. Trestní právo procesní. 5. vydání. Praha : ASPI, 2008, s. 344.

§ 118 trestního řádu pak v případech závažných pochybností o tom, zda není u svědka, jehož výpověď je pro rozhodnutí zvláště důležitá, podstatně snížena schopnost správně vnímat nebo vypovídat, umožňuje nechat vyšetřit znalecky duševní stav takového svědka, byť pouze ambulantní formou.

Také pro posouzení charakteru této činnosti zdravotnických pracovníků lze použít stejné argumenty, jaké byly uvedeny v případě prohlídky těla a jiných podobných úkonů, a lze tak konstatovat, že na informace zjištěné při vyšetřování duševního stavu ať obviněného, či svědka se ve vztahu k orgánům činným v trestním řízení neuplatní povinnost mlčenlivosti.

Zdravotní stav osoby umístované do cely

V případě, že policisté hodlají umístit určitou osobu do cely či ji tam umístili, mohou v některých případech žádat o součinnost lékaře za účelem učinění příslušných opatření. Podrobnější postup upravuje zákon o Policii České republiky²² v § 31 a 32.

Zákon vyžaduje, aby osobu, která je zjevně pod vlivem návykové látky, nejprve vyšetřil lékař s tím, že ji lze umístit do cely teprve tehdy, když lékař neshledá důvody pro její umístění na protialkoholní a protitoxikomanické záchytné stanici nebo v jiném zdravotnickém zařízení anebo po provedeném ošetření již nebude podle stanoviska lékaře důvod pro její umístění do protialkoholní a protitoxikomanické záchytné stanice nebo jiného zdravotnického zařízení.

Vedle toho zákon policistům ukládá pro případ, že zjistí, že osoba, která má být umístěna v cele, je zraněná, nebo upozorní-li tato osoba na svou závažnou chorobu anebo je důvodné podezření, že tato osoba takovou chorobou trpí, aby zajistili její lékařské ošetření a vyžádali si vyjádření lékaře k jejímu zdravotnímu stavu.

Jestliže osoba umístěná v cele onemocní, utrpí jinou újmu na zdraví nebo se pokusí o sebevraždu, policista, který vykonává ostrahu cely, učiní potřebná opatření směřující k ochraně jejího života nebo zdraví, zejména jí poskytne první pomoc a přivolá lékaře, od něhož vyžádá stanovisko k dalšímu setrvání osoby v cele nebo k jejímu umístění ve zdravotnickém zařízení. Pokud podle stanoviska lékaře brání zdravotní stav osoby dalšímu setrvání v cele, policista osobu neprodleně z cely propustí. Je-li to z hlediska zdravotního stavu osoby nezbytné, zajistí policista její odvoz do zdravotnického zařízení.

Ve všech těchto případech lze učinit závěr, že lékař nemá povinnost mlčenlivosti ve vztahu k policistům, avšak výlučně v rozsahu sdělení stanovisek, resp. posouzení, která podle citovaných ustanovení zákona o Policii České republiky lze po něm požadovat. Nic víc, žádné další informace o zdravotním stavu prohlížených osob není lékař oprávněn sdělovat.

²¹ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů.

²² Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Pátrání po hledané nebo pohřešované osobě, zjištění totožnosti neznámé mrtvoly

Zákon o Policii České republiky zná také několik konkrétních případů, kdy vyžaduje od zdravotnických pracovníků, aby sdělili Policii České republiky informace jinak chráněné povinností mlčenlivosti.

Podle § 68 odst. 3 písm. b) citovaného zákona je Policie České republiky oprávněna pro účely zahájeného pátrání po konkrétní hledané nebo pohřešované osobě žádat od zdravotnického zařízení poskytnutí informací o době a místě poskytnutí zdravotní péče této osobě.

Obdobné oprávnění má podle § 71 písm. c) téhož zákona útvar policie, jehož úkolem je boj s terorismem. Ten je oprávněn za účelem předcházení a odhalování konkrétních hrozeb v oblasti terorismu žádat v nezbytném rozsahu od zdravotnického zařízení poskytnutí informací o době a místě poskytnutí zdravotní péče.

Poslední případ, kdy zdravotničtí pracovníci mají zpřístupnit policistům chráněné údaje o pacientovi, uvádí § 68 odst. 5 citovaného zákona. Podle tohoto ustanovení může Policie České republiky žádat po zdravotnické zařízení za účelem zjištění totožnosti neznámé mrtvoly poskytnutí údajů ze zdravotnické dokumentace.

Držitelé zbrojních průkazů

Další z povinností sdělovat Policii České republiky informace, které jsou předmětem povinnosti mlčenlivosti, stanovuje zdravotnickým pracovníkům zákon o zbraních²³.

Jednou z podmínek pro vydání zbrojního průkazu je, že žadatel prokáže předepsanou zdravotní způsobilost. Bližší okolnosti posuzování zdravotní způsobilosti popisuje § 20 uvedeného zákona.

Zdravotní způsobilost žadatele o vydání zbrojního průkazu zjišťuje a posudek o zdravotní způsobilosti vydává posuzující lékař na základě výsledku lékařské prohlídky, popřípadě psychologického vyšetření a dalších potřebných vyšetření. Posuzujícím lékařem se pro účely tohoto zákona rozumí praktický lékař, u kterého je žadatel o vydání zbrojního průkazu nebo držitel zbrojního průkazu registrován k léčebné péči. V případě žadatele o vydání zbrojního průkazu skupiny D je posuzujícím lékařem lékař zařízení poskytujícího zaměstnavateli závodní preventivní péči.

Zjistí-li posuzující lékař u držitele zbrojního průkazu změnu zdravotního stavu, která má za následek ztrátu jeho zdravotní způsobilosti, je povinen vydat nový posudek o zdravotní způsobilosti a zaslat jej bez zbytečného odkladu příslušnému útvaru policie.

²³ Zákon č. 119/2002 Sb., o střelných zbraních a střelivu a o změně zákona č. 156/2000 Sb., o ověřování střelných zbraní, střeliva a pyrotechnických předmětů a o změně zákona č. 288/1995 Sb., o střelných zbraních a střelivu (zákon o střelných zbraních), ve znění zákona č. 13/1998 Sb., a zákona č. 368/1992 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů, (zákon o zbraních), ve znění pozdějších předpisů.

Každý lékař, který zjistí nebo nabude důvodné podezření, že držitel zbrojního průkazu trpí nemocí, vadou nebo stavem, který vylučuje nebo omezuje držení nebo nošení zbraně, poučí jej o této skutečnosti a oznámí ji bez zbytečného odkladu posuzujícímu lékaři. Posuzující lékař pak postupuje stejně, jak bylo uvedeno v předchozím odstavci.

V případě změny zdravotního stavu, která má za následek ztrátu zdravotní způsobilosti držitele zbrojního průkazu, je tento povinen dostavit se na vyzvání posuzujícího lékaře v určeném termínu k tomuto lékaři a podrobit se před vydáním nového posudku o zdravotní způsobilosti potřebnému vyšetření. Nemůže-li se držitel zbrojního průkazu k vyšetření dostavit ze závažných důvodů, musí tak učinit nejpozději do jednoho měsíce od termínu určeného posuzujícím lékařem. Pokud se držitel zbrojního průkazu k vyšetření nedostaví, posuzující lékař tuto skutečnost oznámí bez zbytečného odkladu příslušnému útvaru policie.

Kontrola toho, zda je osoba pod vlivem alkoholu nebo jiné návykové látky

Zákon č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, obsahuje § 16, který se věnuje otázce vyšetření přítomnosti alkoholu anebo jiné návykové látky u kontrolované osoby.

Uvedené ustanovení obsahuje vymezení dvou skupin osob, které jsou povinny podrobit se takové kontrole. Nejprve se jedná o osoby, které vykonávají činnosti, při nichž by mohly ohrozit život nebo zdraví svoje nebo dalších osob nebo poškodit cizí majetek, a které proto nesmí požívat alkoholické nápoje nebo užívat jiné návykové látky při výkonu této činnosti nebo před jejím vykonáváním.

Druhá skupina zahrnuje osoby, které se požitím alkoholu nebo jiných návykových látek uvedly do stavu, v němž bezprostředně ohrožují sebe nebo jiné osoby, veřejný pořádek nebo majetek, a dále osoby, u kterých je důvodné podezření, že přivodily jinému újmu na zdraví v souvislosti s požitím alkoholického nápoje nebo užitím jiné návykové látky.

Tyto dvě skupiny osob jsou povinny podrobit se na výzvu příslušníků Policie České republiky, obecní policie, Vojenské policie, Vězeňské služby České republiky, osoby pověřené kontrolou osob, které vykonávají činnost, při níž by mohly ohrozit život nebo zdraví svoje nebo dalších osob nebo poškodit cizí majetek, zaměstnavatele nebo ošetřujícího lékaře vyšetření, zda nejsou ovlivněny alkoholem nebo jinou návykovou látkou.

Orientační vyšetření jsou oprávněny provádět útvary Policie České republiky, obecní policie, Vojenské policie, Vězeňská služba České republiky, osoby pověřené kontrolou osob, které vykonávají činnost, při níž by mohly ohrozit život nebo zdraví svoje nebo dalších osob nebo poškodit cizí majetek, a zaměstnavatelé pomocí dechové zkoušky, popřípadě odběru slin.

Lékařské vyšetření pak může provádět pouze zdravotnická zařízení k tomu odborně a provozně

způsobilá dechovou zkouškou a odběry vzorků biologického materiálu.

Zdravotnická zařízení jsou následně povinna sdělit výsledky vyšetření subjektům, které byly výše uvedeny jako ty, které mohou vyzvat povinné osoby k tomu, aby se podrobily kontrole, zda nejsou ovlivněny alkoholem nebo jinou návykovou látkou, a to na základě jejich žádosti.

To neplatí, je-li pacient vyšetřován na přítomnost alkoholu nebo jiné návykové látky v organismu pouze v souvislosti s poskytovanou zdravotní péčí pro diferenciální diagnostiku.

Výkon trestu domácího vězení

Relativní novinkou mezi případy, kdy zdravotnický pracovník poskytne orgánu činnému v trestním řízení informaci jinak chráněnou povinností mlčenlivosti, je případ, který souvisí s položkou, kterou do škály možných trestů přinesl nový trestní zákoník.

Je-li pachatel přečinu uložen trest domácího vězení, je zpravidla povinen zdržovat se v určeném obydlí ve dnech pracovního klidu a pracovního volna po celý den a v ostatních dnech v době od 20:00 hodin do 5:00 hodin, pokud mu v tom nebrání důležité důvody, mezi které patří zejména výkon zaměstnání nebo povolání nebo také poskytnutí zdravotní péče ve zdravotnickém zařízení v důsledku jeho onemocnění.

Podle § 60 trestního zákoníku, který podmínky výkonu trestu domácího vězení podrobně specifikuje, je zdravotnické zařízení povinno sdělit orgánu činnému v trestním řízení na jeho vyžádání skutečnost, zda a popřípadě kdy poskytlo osobě odsouzené k trestu domácího vězení zdravotní péči.

Sankce v případě porušení povinnosti mlčenlivosti

Jestliže by zdravotnický pracovník sdělil orgánům činným v trestním řízení informace chráněné povinností mlčenlivosti mimo případů shora popsaných výjimek, vystavuje se riziku negativních následků sankcí obsažených hned v několika právních předpisech. Nabízejí se sankce v podobě aplikace ustanovení o trestní odpovědnosti, přestupkové odpovědnosti podle zákona o ochraně osobních údajů a zákona o zdravotní péči v nestátních zdravotnických zařízeních, taktéž sankce v oblasti pracovněprávní, sankce v rámci disciplinární odpovědnosti členů stavovských komor a také sankce v souvislosti s institutem ochrany osobnosti a odpovědnosti za škodu podle občanského zákoníku. Je třeba dodat, že samotný zákon o péči o zdraví lidu žádné sankce za porušení právních norem, které z tohoto právního předpisu vyplývají, neobsahuje.

Trestněprávní odpovědnost

Informace chráněné povinností mlčenlivosti zdravotnických pracovníků jsou osobními údaji, a to

zpravidla citlivými osobními údaji, jak je definuje zákon o ochraně osobních údajů²⁴.

Vzhledem k této skutečnosti je třeba se při otázce sankcí za nedovolené porušení povinnosti mlčenlivosti zabývat možnou aplikací § 180 trestního zákoníku, který se věnuje skutkové podstatně Neoprávněné nakládání s osobními údaji.

V úvahu přichází použití především druhého odstavce § 180, podle kterého hrozí trest odnětí svobody až na tři léta nebo zákaz činnosti tomu, kdo, byť i z nedbalosti, poruší státem uloženou povinnost mlčenlivosti tím, že neoprávněně zveřejní, sdělí nebo zpřístupní třetí osobě osobní údaje získané v souvislosti s výkonem svého povolání, zaměstnání nebo funkce, a způsobí tím vážnou újmu na právech nebo oprávněných zájmech osoby, jíž se osobní údaje týkají.

Správněprávní odpovědnost

U zákona o ochraně osobních údajů zůstaneme i v této části. Jestliže nástroje trestního práva jsou nástroji „ultima ratio“, bude tedy v případě porušení povinnosti mlčenlivosti pravděpodobněji, že budou v oblasti veřejného práva používány častěji nástroje správního práva trestního. Zákon o ochraně osobních údajů nabízí dvě skutkové podstaty přestupků pro případ porušení povinnosti mlčenlivosti.

Na prvním místě to je ustanovení § 44 odst. 1. Podle něho fyzická osoba, která je ke správci nebo zpracovateli osobních údajů²⁵ v pracovním nebo jiném obdobném poměru, nebo která vykonává pro správce nebo zpracovatele činnosti na základě dohody, popř. která v rámci plnění zvláštním zákonem uložených oprávnění a povinností přichází u správce nebo zpracovatele do styku s osobními údaji, poruší povinnost mlčenlivosti, dopustí se tím přestupku, za který lze uložit pokutu do výše jednoho sta tisíc korun českých.

Tento přestupek se nevztahuje na povinnost mlčenlivosti podle zákona o péči o zdraví lidu, ale na povinnost mlčenlivosti podle § 15 zákona o ochraně osobních údajů. Ten vyžaduje, aby zaměstnanci správce nebo zpracovatele osobních údajů, jiné fyzické osoby, které zpracovávají osobní údaje na základě smlouvy se správcem nebo zpracovatelem, a další osoby, které v rámci plnění zákonem stanovených oprávnění a povinností přicházejí do styku s osobními údaji u správce nebo zpracovatele, byly povinny zachovávat mlčenlivost o osobních údajích a o bezpečnostních opatřeních, jejichž zveřejnění by ohrozilo zabezpečení osobních údajů. Tato povinnost mlčenlivosti trvá i po skončení zaměstnání nebo příslušných prací.

Lze tak konstatovat, že zdravotničtí pracovníci mají ve vztahu k osobním údajům o jejich pacientech

²⁴ Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů.

²⁵ Zdravotnické zařízení je v pozici správce osobních údajů shromážděných ve zdravotnické dokumentaci.

hned dvojí povinnost mlčenlivosti – specifickou podle zákona o péči o zdraví lidu a obecnou podle zákona o ochraně osobních údajů. Shora citovaných přestupků podle § 44 odst. 1 zákona o ochraně osobních údajů se tak vztahuje k zmíněné obecné povinnosti mlčenlivosti.

Tohle vše píšu proto, že zákon o ochraně osobních údajů poměrně nově obsahuje také ustanovení § 44a, podle kterého se fyzická osoba dopustí přestupku také tím, že poruší zákaz zveřejnění osobních údajů stanovený jiným právním předpisem. Co jiného je specifická povinnost mlčenlivosti zdravotnických pracovníků stanovená jiným právním předpisem – zákonem o péči o zdraví lidu – než zákaz zveřejnit osobní údaje o pacientech. Podstatné v tomto případě je, že za tento přestupek lze uložit pokutu až do výše jednoho milionu korun českých.

Jiným zákonem, o němž je třeba se zmínit při výkladu možné aplikace správního práva trestního v souvislosti s porušením povinnosti mlčenlivosti, je zákona č. 160/1992 Sb., o zdravotní péči v nestátních zdravotnických zařízeních. Vztahuje se, jak již název napovídá, výlučně na nestátní zdravotnická zařízení.

Podle § 14 tohoto zákona lze uložit pokutu zdravotnickému zařízení za porušení povinnosti vyplývající mj. ze zákona o péči o zdraví lidu, kterou je i povinnost mlčenlivosti.

Podle § 13 odst. 3 citovaného zákona může dokonce orgán příslušný k registraci zrušit registraci nestátního zdravotnického zařízení, jestliže jeho provozovatel porušuje mj. povinnosti vyplývající ze zákona o péči o zdraví lidu.

Pracovněprávní odpovědnost

Podle § 301 zákoníku práce²⁶ jsou zaměstnanci povinni dodržovat právní předpisy vztahující se k práci jimi vykonávané. V případě zdravotnických pracovníků se nepochybně jedná o zákon o péči o zdraví lidu a z něj vyplývající povinnost mlčenlivosti.

Jestliže tedy zaměstnanec tuto povinnost poruší, je zaměstnavatel oprávněn použít nástroje, které mu pro tyto případy dává zákoník práce. Podle míry závažnosti se nabízejí především jednotlivé důvody výpovědi ze strany zaměstnavatele, jak je uvádí § 52 písm. g), popř. důvod okamžitého zrušení pracovního poměru zaměstnavatelem podle § 55 odst. 1 písm. b) zákoníku práce.

Disciplinární odpovědnost

Někteří ze zdravotnických pracovníků musí být povinně, v důsledku zákona č. 220/1991 Sb., o České lékařské komoře, České stomatologické komoře a České lékárnické komoře, ve znění pozdějších předpisů, členy těchto stavovských komor. Jedná se tedy o lékaře, zubní lékaře a farmaceuty.

Podle § 9 odst. 2 písm. a) citovaného zákona musí členové těchto komor mj. vykonávat své povolání

²⁶ Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

odborně, v souladu s jeho etikou a způsobem stanoveným zákony. „Způsob stanovený zákony“ dle mého mínění zahrnuje i dodržování povinnosti mlčenlivosti.

§ 13 odst. 3, který upravuje nižší stupeň disciplinárního řízení s členy komory, dává čestné radě okresního sdružení oprávnění uložit za porušení povinností člena komory uvedených v § 9 odst. 2 uvedeného zákona jako disciplinární opatření buď důtku, nebo pokutu od dvou tisíc do dvaceti tisíc korun českých.

Podle § 18 odst. 3 pak v rámci vyššího stupně disciplinárního řízení může čestná rada komory uložit za závažné porušení povinností člena komory uvedených v § 9 odst. 2 písm. a) tohoto zákona jako disciplinární opatření pokutu od tří tisíc do třiceti tisíc korun českých, podmíněně vyloučení z komory nebo vyloučení z komory.

Občanskoprávní odpovědnost

V rámci občanského zákoníku²⁷ se potenciálně nabízejí dva „sankční“ instituty pro případ porušení povinnosti mlčenlivosti.

Prvním je institut ochrany osobnosti, neboť nezákonným prozrazením informací o soukromí pacienta dochází k zásahu do jeho práva na ochranu osobnosti. Soukromí je jednou ze složek komplexního pojmu osobnost.

Pacient pak má k dispozici nástroje uvedené v § 13 občanského zákoníku, aby chránil svá práva. Jedná se o právo domáhat se, aby bylo upuštěno od neoprávněného zásahu do práva na ochranu osobnosti a také aby byly odstraněny případné následky takového zásahu. Vedle toho může pacient žádat o přiměřené zadostiučinění, případně i náhradu nemajetkové újmy v penězích.

Druhým institutem pak je odpovědnost za škodu. Ustanovení § 420 a násl. občanského zákoníku by bylo možno uplatnit tehdy, pokud by v příčinné souvislosti s porušením povinnosti mlčenlivosti zdravotnického pracovníka vznikla pacientova škoda v jeho majetkové sféře. Pacient je oprávněn žádat o náhradu ve výši skutečné škody i ušlého zisku.

Závěrem

Tématika povinnosti mlčenlivosti zdravotnických pracovníků a výjimek z této povinnosti je velmi košatým tématem. Její dobrá znalost je pro zdravotnické pracovníky vzhledem k možným sankcím celkem důležitá. Nicméně právě její rozsah je okolností značně limitující dosažení stavu, aby se zdravotničtí profesionálové v těchto otázkách dobře vyznali.

Tento můj text by tak měl sloužit jako pomůcka k dosažení tohoto cíle. Zároveň však může v témže cíli pomoci i druhé straně tedy orgánům činným v trestním řízení.

²⁷ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

LITERATURA:

Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T. a kol. Trestní právo procesní. 5. vydání. Praha : ASPI, 2008

Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání.
Praha : C. H. Beck, 2007

Policar, R. Zdravotnická dokumentace v praxi. Praha : Grada Publishing, 2010

Růžička, M., Zezulová, J. Povinná mlčenlivost ve zdravotnictví a možnosti jejího prolomení v trestním
(přípravném) řízení. Státní zastupitelství, 2008, č. 1

Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 5. vydání. Praha : C. H. Beck, 2005